

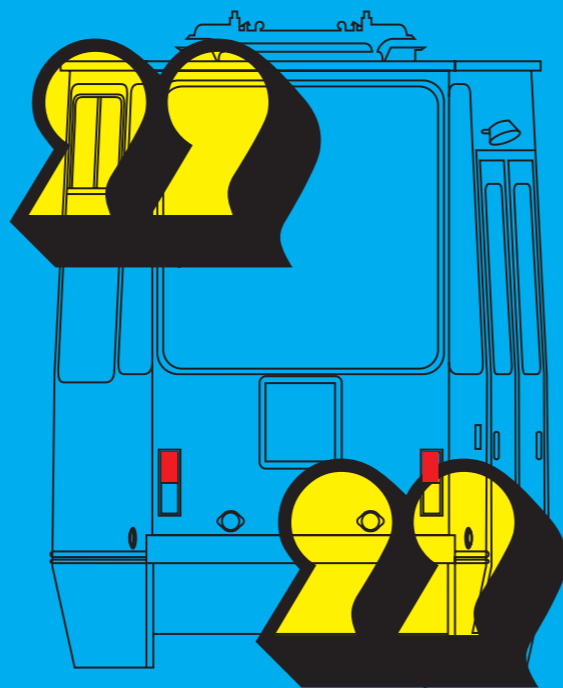
W projekcie udział wzięli:

Staszek Błędniać,
Dominika Buck,
Jacek Dziubiński,
Julita Gielzak,
Krzysiek Grudziński,
Justyna Janowska,
Iwona Jarosz,
Joanna Kiereś,
Maciej Kodzis,
Małgorzata Korczak,
Angelika Kotlicka,
Adam Kowalski,
Lenka Kubica,
Damian Langosz,
Michał Leonczuk,
Kasia Mackiewicz,
Maria Narewska,
Aleksandra Ostapów,
Paweł Pawlak,
Wojtek Piotrowski,
Marcin Pławnicki,
Karolina Pospischil,
Dawid Rychtyk,
Agnieszka Sierżputowska,
Olaf Shinman Schindler,
Piotr Słaby,
Jakub Stępień,
Iza Strońska,
Maciek Turedzky,
Jan Walawender,
Karolina Zajączkowska,
Kalina Zatorska

Typoaktywista

to aktywna jednostka, członek nieformalnego ruchu społecznego, który poprzez działania grupowe dąży do dokonania realnej zmiany w obszarach kultury wizualnej. Członkowie typoaktywizmu skupieni są przede wszystkim na płaszczyznach łączących obraz przestrzeni publicznej z szeroko pojętą typografią. Ich celem jest budowanie nowych lub podkreślanie już istniejących fenomenów kultury wizualnej. Poprzez krytykę opartą na wiedzy ruch ten nierzadko może blokować złe decyzje władz, urzędników, decydentów.

Sam termin nawiązuje do znanych pojęć, takich jak *design activism*, *peace activism* lub *info activism*, których znaczenie zawiera się w oddolnie organizujących się grupach działaczy - w tym przypadku ludzi podnoszących świadomość i sposób postrzegania przestrzeni publicznej jako dobra wspólnego i specyficznego niematerialnego dziedzictwa. Książka ta opisuje typoaktywizm, który staje się nowym narzędziem aktywnego działania.

Autorzy:

Michał Grzegorzek

absolwent Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Animator, aktywista, producent wydarzeń artystycznych. Współautor koncepcji Sekretnego Kina. Redaktor magazynu *Biuro*. Na stałe związany z galerią *Dizajn BWA Wrocław*. W 2013 roku był kuratorem sceny artystycznej BASK oraz współautorem koncepcji BASK 2013. W 2011 roku był nominowany do Szczytów Kultury - nagrody przyznawanej przez portal *G-Punkt* dla najlepszego animatora kultury na Dolnym Śląsku.

Marian Misiak

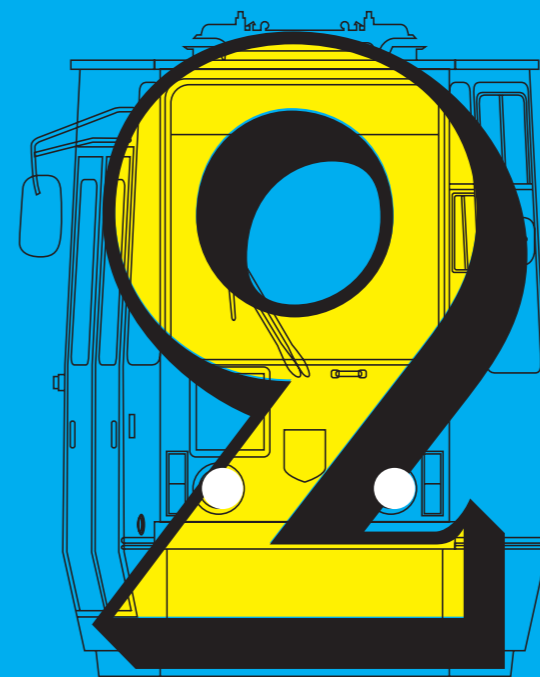
absolwent socjologii na Uniwersytecie Warszawskim i projektowania krojów pism na Wydziale Typografii i Komunikacji Wizualnej na Uniwersytecie w Reading (UK). Pracował w Londyńskim *Researchstudio* Neville'a Brody, pełnił funkcję zastępcy dyrektora artystycznego projektu prasowego *„Polska The Times»*. Aktualnie jest freelancerem, zajmującym się projektowaniem krojów pism, projektowaniem graficznym i badaniem kultury wizualnej.

Katarzyna Roj

absolwentka filozofii i historii sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego; kierowniczka galerii *Dizajn BWA Wrocław*, kuratorka wystaw monograficznych projektantów, m.in.: *Fontarte* (Magdalena i Artur Frankowscy), *Hakobo* (Jakub Stępień), *Łukasza Palucha*. Autorka programu edukacyjnego *„Teraz Dizajn!”* i kuratorka sceny artystycznej MFF *T-Mobile* Nowe Horyzonty.

Tomasz Sielicki

ur. 20.12.1985 r. we Wrocławiu. Specjalista ds. Komunikacji Społecznej MPK Wrocław. Od wielu lat zajmuje się dziejami Wrocławia, a w szczególności historią transportu miejskiego. Owocem jego badań jest kilkanaście artykułów, publikacji i wystaw opisujących rozwój komunikacji publicznej miasta. W 2012 r. wraz z Muzeum Miejskim Wrocławia stworzył jubileuszową ekspozycję *„Przez wrocławskich ulic sto...”* przedstawiającą 135 lat historii tramwajów we Wrocławiu. Wystawie towarzyszyła książka o tym samym tytule. W 2013 r. został powołany przez prezydenta Wrocławia do zabezpieczenia kolekcji zabytkowych wagonów tramwajowych oraz renowacji jednego z nich. W tym samym roku założył *Biuro Badań nad Miastem*.

Czym jest numeracja taborowa?

Numeracja taborowa stosowana jest od samego początku funkcjonowania komunikacji tramwajowej we Wrocławiu, czyli od 1877 roku. Jej kształt, forma pozostawały właściwie niezmiennie mimo burzliwej historii miasta: wojny, zmieniających się władz, ustrojów czy wciąż zachodzącego postępu technologicznego. Prawidłowa aplikacja cyfr na burtach i ścianach czołowych tramwajów i autobusów jest niezwykle ważna, gdyż pozwala zachować porządek i harmonię w budowaniu wizerunku komunikacji miejskiej. Warto wiedzieć, że na cyfrę taborową składają trzy istotne elementy: specjalistyczny krój, podcień (charakterystyczny cień „rzucany przez cyfrę”, który nadaje jej trójwymiarowości) i żółty kolor.

Kiedy w połowie XIX wieku pierwsze tramwaje konne wyjechały na ulice Wrocławia, oznaczane były żółtą cyfrą, widoczną z daleka i malowaną ręcznie. Dziś stosuje się folię samoprzylepną, ale wygląd przez dziesięciolecia zmienił się nieznacznie. Wyjątkowy charakter numeracji taborowej jest znakiem rozpoznawczym wrocławskiego przewoźnika.

W czym pomoże instrukcja?

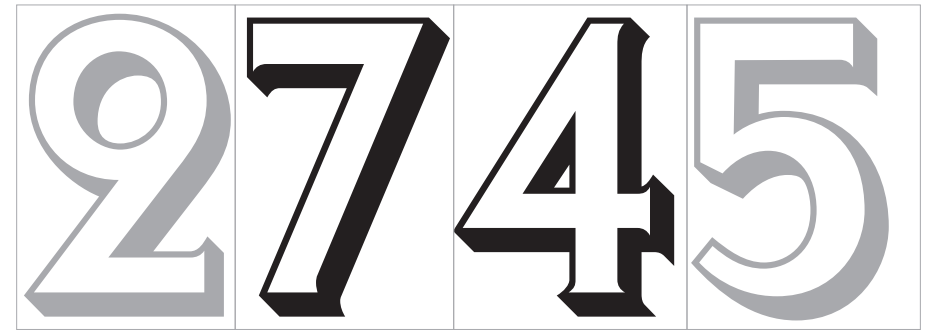
Instrukcja ta jest wzornikiem poprawnej aplikacji cyfr taborowych na burtach oraz na ścianach czołowych tramwajów i autobusów MPK we Wrocławiu. W trosce o wygląd komunikacji przedstawiamy na kartach tej broszury szczegółowe wskazówki pomocne w świadomym numerowaniu.

Podstawą jest szczególna bałoch w zestawianiu ze sobą poszczególnych cyfr, tak, aby zachowany został porządek i czytelność układu. Składa się na to:

- światło (przestrzeń między cyframi), pozwalające zachować czytelność, prawidłowy odbiór i porządek – precyzja w zamieszczaniu cyfr w ściśle wyznaczonych miejscach i poziomach. Poprawia to nie tylko estetykę, ale również ujednolica wygląd wszystkich pojazdów komunikacji miejskiej.

Niniejsza instrukcja jest wersją 1.0 – pierwszą – i powinna być stosowana i uaktualniana wraz z rozwojem taborów, kontynuując wieloletnią tradycję. Jest także wskazaniem na potrzeby ujednolicenia numeracji, której rozwinięciem mogłaby być przyszła praca nad oznaczeniami wewnętrznymi.

Tam gdzie wykorzystana jest cyfra 4 lub 7 należy zachować specjalną uwagę!

W przypadku oznaczeń, które zawierają cyfry 4 i 7 należy zwrócić uwagę na następującą po nich cyfrę i dokonać korekty optycznej przestrzeni pomiędzy nimi.

Przykład: w numerze 2745 sąsiedztwo cyfry 7 i cyfry 4 wygenerowało niekorzystne i za duże światło międzyliterowe. Pomiędzy tymi cyframi trzeba dokonać tzw. korekty optycznej czyli usunąć nadmiar materiału. Należy to wykonać porównując odległość tych cyfr do całości cyfrowego numeru tak aby wszystkie przestrzenie między znakami były zbalansowane.

stanowiły warsztaty, na których dokonano projektu neonu upamiętniającego 150-lecie Katowic. Głośna dyskusja dotycząca znaków diakrytycznych na nowym napisie dworca Poznań Główny posiada również cechy postaw aktywnych, związanych z wrażliwością na przemiany typograficzne. Bardzo nietypowe rozwiązanie dla zaprojektowania liter „ń” i „ó” spotkało się z dużym sprzeciwem społeczności miasta, o czym informowała między innymi lokalna prasa (sytuacja opisana została również w magazynie *Futu Paper* nr 7-8, 2013). Doprowadziło to tylko do minimalnej zmiany projektu, ale otworzyło kanał do interesującej dyskusji na temat jakości typografii w miejscach jej styku z architekturą.

Kolejnym przykładem były warsztaty na wrocławskim bazarze przy ulicy Ptasiej, związane z szerszym eksperymentem typograficznym – objęciem bazaru *Strefą Chronioną Liternictwa* (akcja organizowana jako część projektu *Bazaristan* w 2013 roku, kuratorka: Aleksandra Wasilkowska). W inicjatywie tej uczestnicy, korzystając z cen produktów ręcznie zapisywanych przez kupców, stworzyli obiekty przydatne w pracy na targu z nadrukowanymi wzorami z przetworzonej typografii bazarowej. Owe obiekty – torby i papier pakowy – zostały rozdane wśród kupców, aby w ten sposób uatrakcyjnić ich ofertę i prezentację towarów dla kupujących.

Reasumując: punktem startowym może być każdy inspirujący element typograficzny, a ogólną radą w poszukiwaniu tematu typograficznego jest pozostawienie wiązkiego radaru, nastawionego na intrygujące detale wizualne.

2. Zainteresuj wybranym obiektem grupę, instytucję i eksperta

Po wybraniu tematu kolejnym proponowanym etapem jest znalezienie osób

o podobnych zainteresowaniach, pomocnej instytucji, której działania wiążą się z opisywanymi zagadnieniami i zwerbowanie eksperta.

W przypadku naszych działań typograficznych instytucją zaangażowaną w projekt była *galeria Dizajn – BWA Wrocław*, której poza działalnością wystawienniczą celami statutowymi są również współdziałanie z instytucjami miejskimi i *freelancerami* oraz misja promowania zagadnień projektowych poza murami galerii w ramach programu *Dywan miejski*. Urzeczywistnia to działanie galerii w przestrzeni miejskiej.

► Korzyści płynące dla instytucji

Galerie sztuki współczesnej stoją przed wyzwaniem określenia swojego miejsca w procesie zachodzących zmian. Mogą – co stanowi powszechną praktykę – być jedynie zwierciadłem, które odbija efekty pracy artystów, dokumentować ich działania, w sposób typowy prezentować zastaną sytuację. W czasach szybkich realizacji, wciąż poddawanych udoskonaleniom, ta perspektywa wydaje się daleko przebrzmiała. Znacznie ciekawszy, ale również trudniejszy, jest sam udział w procesie tworzenia. To właśnie wychodzenie z inicjatywą, stwarzanie możliwości aktywistom, jest słusznym kierunkiem, którego realne efekty pozwalają na wyjście z galerijnych murów. Zapytaj osoby odpowiedzialne za program galerii, po której stronie się opowiadają.

Poparcie galerii *Dizajn* dało możliwość łatwiejszego spełnienia dwóch *pozostałych* warunków. Przede wszystkim jej wiarygodność pomogła w zebraniu osób zainteresowanych tematem, chcących zaangażować się w poszukiwanie infor-

macji i zainwestować swój potencjał kreatywny. Galeria zapewniła miejsce do spotkań i przestrzeń warsztatową, ułatwiła dostęp do archiwów publicznych, w znacznej mierze uprościła możliwość zaprezentowania poprawionych cyfr władzom MPK i wpłynęła na zachęcenie ich do wykorzystania projektów w powszechnym obiegu.

Inne instytucje, takie jak szkoły artystyczne, działy magistratu czy organizacje sektora pozarządowego zogniskowanego wokół edukacji, projektowania czy funkcjonowania miasta, mogą w podobny sposób stworzyć zaplecze i pomoc w zorganizowaniu grupy.

Kolejnym ważnym aspektem akcji typograficznych jest zaangażowanie eksperta (lub ekspertów) związanego z zagadnieniami typografii. W związku ze specyfiką i niszową wiedzą, które są niezbędne, jeśli chodzi o budowę i powstawanie liter, konieczny jest udział osoby wyspecjalizowanej w tej materii, która będzie mogła poprowadzić taką inicjatywę.

► Do wspomnianych warsztatów *Typograficzny research Katowic* zaproszono projektantkę krojów pism Verenę Gerlach. Inicjatywę zmian wrocławskich cyfr taborowych poprowadził Marian Misiak, miejscowy projektant, typograf.

Niezbędna jest grupa, aby ułatwić przebieg poszukiwania informacji i zwiększyć zakres kreatywności. Instytucja może stworzyć zaplecze, pomóc znaleźć wspomnianą grupę i przede

wszystkim – może być ważnym partnerem w momencie urzeczywistnienia i promowania zrealizowanego projektu. Zaangażowanie eksperta – typografa – umożliwi nadanie i skonstruowanie ostatecznego projektu w odpowiedniej formie i o prawidłowych cechach literackich.

3. Przygotuj budżet swojego projektu

To, że wykonujecie pracę społeczną, nie oznacza, że wasza praca jest darmowa. Lokalne instytucje posiadają budżety na realizację takiego programu. Przygotowując projekt z wyprzedzeniem, macie szansę również ubiegać się o jego dofinansowanie. Tworząc kosztorys, zabezpieczcie pieniądze na honorarium dla eksperta oraz na realizację projektu. Nie mniej ważne są koszty techniczne (telefony, materiały biurowe, transporty, wynajem przestrzeni i sprzętu – jeśli współpracująca galeria nie może udostępnić własnych). Jeżeli wasza inicjatywa ma charakter edukacyjny, a osoby, które biorą w niej udział poszerzają swoją wiedzę i umiejętności, nie musicie wypłacać im honorariów; pamiętaj jednak o stworzeniu komfortowych warunków pracy. Elementem integrującym grupę jest, na przykład, wspólny posiłek. Podejmowana inicjatywa jest procesem, który musi zakończyć się realnym (rzeczowym) efektem. Zabezpieczcie pieniądze na produkcję (książka, plakat, sztyl, raport, katalog itp.), dokumentację i ich promocję. Nie zapomnij podzielić się nimi ze wszystkimi uczestnikami projektu oraz osobami, które pomogły wam w zdobyciu celu.

► **Programy operacyjne, z których dofinansujesz projekt:**
fundusze prywatne – najczęściej przekazywane przez fundacje, które realizują swoje cele poprzez przekazywanie pieniędzy na realizację projektów przez inne organizacje pozarządowe: Fundacja im. Stefana Batorego, Art Station Foundation Grażyny Kulczyk, Fundacja Polska Miedź, Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej

fundusze rządowe – środki publiczne przekazywane przez ministerstwa i urzędy centralne, przede wszystkim w formie otwartych konkursów na wspieranie realizacji zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i tzw. organizacje kościelne; programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (priorytet Edukacja kulturalna, Edukacja artystyczna, stypendium Młoda Polska)

fundusze samorządowe – środki publiczne przekazywane przez samorządy różnych szczebli (gmina, powiat, samorząd wojewódzki) w formie otwartych konkursów, ofert na wspieranie realizacji zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i tzw. organizacje kościelne; wydziały kultury urzędów miejskich, powiatowych, wojewódzkich poszczególnych miast (informacja o wysokości grantów musi być obowiązkowo podana w BIP)

fundusze strukturalne i unijne – środki publiczne przekazywane przez wyznaczone instytucje, najczęściej w formie otwartych konkursów; środki te pochodzą z funduszy Unii Europejskiej i realizują cele zapisane w programach operacyjnych: Europejski Fundusz Społeczny, Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego

fundusze zagraniczne – środki przekazywane przez zagraniczne fundacje lub rządy, bezpośrednio lub poprzez polskie organiza-

cje lub instytucje, działające w imieniu organizacji; lub instytucje, działające w imieniu organizacji lub rządów zagranicznych – fundusze norweskie

4. Rozpocznij badania

Badając fenomeny kultury wizualnej, trudno uniknąć tak podstawowych źródeł, jak stare zdjęcia świadczące o przeszłości zjawiska lub potwierdzające ważność danej typografii dla określonej społeczności. W tym przypadku nieuniknione mogą okazać się wizyty w lokalnych archiwach, szperanie w starych gazetach lub wywiady i rozmowy z ludźmi powiązаныmi z tematem. Korzyściami mogą okazać się zdolności poszukiwawcze czy detektywistyczne, które pozwolą zgłębić trapiący nas temat, łączyć tropy, szukać analogii. Korzystajcie z wiedzy innych osób, traktując ich jako świadków-specjalistów. Na tym etapie poszukiwań podział na grupy i sprawna logistyka pozyskiwania informacji może znacznie przyspieszyć proces gromadzenia materiałów źródłowych.

► Przykładowe Polskie archiwa udostępniające bazy on-line:

- Bałtycka Biblioteka Cyfrowa
- BazTech
- Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej
- eBIPOL
- Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego
- Biblioteka Wirtualna Nauki
- Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona
- Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa
- IBUK.pl
- Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa
- Małopolska Biblioteka Cyfrowa
- Morska Biblioteka Cyfrowa
- Polska Biblioteka Internetowa

- Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa
- Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa „Pomerania”
- Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa
- Narodowy Instytut Audiowizualny
- Archiwum Akt Dawnych
- Archiwum Akt Nowych
- Archiwum Krajowe Aktów Grodzkich i Ziemskich w Krakowie
- Narodowe Archiwum Cyfrowe
- Archiwa Państwowe poszczególnych polskich miast
- Archiwum Budowlane Miasta Wrocławia

Historia występowania danego fenomenu typograficznego może okazać się kluczowym argumentem w dyskusji przy wdrażaniu projektu. Wyniki badań w przypadku opisywanych warsztatów (chronologicznie opracowana historia występowania cyfr taborowych we Wrocławiu) w dużym stopniu pomogły i udowodniły zasadność szczególnego zainteresowania tą, jak mogło się zdawać, niszową kategorią. Udało się wskazać, że cyfry taborowe istnieją od początku funkcjonowania komunikacji zbiorowej w mieście. Są więc czymś trwałe obecnym, nie zostały znacznie zmienione, pomimo specyficznej i wielonarodowej historii miasta i wymiany ludności po drugiej wojnie światowej. Utwierdziła nas w tym współpraca z Tomaszem Sielickim, ekspertem od historii komunikacji miejskiej we Wrocławiu, którego udało się nam nakłonić do współpracy.

5. Dygitalizuj, reinterpretuj, popraw, podmień kontekst lub zrób to wszystko naraz

Narzędzia pracy powinny być dostosowane do konkretnej materii. Nie możemy

narzucić żadnego schematu, który prowadziłyby was krok po kroku do realnych zmian. Każdy przypadek czy temat należy rozpatrywać indywidualnie. Dygitalizacja cyfr taborowych i poprawa w miejscach, gdzie odbiegały od zasad poprawnej budowy liter, okazała się w naszym działaniu słuszna. W innych jednak przypadkach przeprojektowanie, reinterpretacja lub gra kontekstem może być bardziej odpowiednia i przynosząca dużo ciekawszy efekt. To właśnie wasze rozwiązanie stanowić będzie o innowacyjności projektu.

6. Nagłośnij, wprowadź, rozpowszechnij

Zazwyczaj samo działanie, wytężona praca nad projektem jest wystarczająco satysfakcjonująca dla jego uczestników. Typoaktywizm jednak zakłada realne przeniesienie efektów pracy projektowej do przestrzeni publicznej, gdyż zmiana, która ma nastąpić może uruchomić szereg innych. Podejmowana inicjatywa powinna stać się przyczynkiem, wskazówką dla tych, którym, mówiąc najprościej, wygląd miasta nie jest obojętny. Jeśli inicjatywa była oparta na eksplorowaniu lokalnego charakteru, mogą nią być zainteresowani ci, którzy z ową lokalnością są związani poprzez różnego rodzaju sentymenty. Jeśli dany element wizualny istniał w świadomości, a poprzez inicjatywę typoaktywistyczną dojdzie do jego odświeżenia i objaśnienia historii, to zainteresowanie z pewnością może być duże. Oczywiście może wydać się rada, by wszelkiego typu działania nagłaśniać, zapraszać media, sprawiać, by te wykazały swoje zainteresowanie. Należy to